

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟู ภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

พันธกิจของเรา

ด้านการพัฒนาองค์ความรู้

เพื่อศึกษาและบันทึกภาษา
-วัฒนธรรมที่อยู่ในภาวะวิกฤต

- ร่วมทำงานกับชุมชนภาษา
ในภาวะวิกฤตต่างๆ ในประเทศไทย
ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
- พัฒนารูปแบบบันทึกและเก็บ
รวบรวมภาษาในรูปแบบสื่อดิจิทัล

ด้านการใช้ประโยชน์จากความรู้

เพื่อให้บริการวิชาการแก่ชุมชน
ภาษาในภาวะวิกฤต โดยมุ่งเน้น
การพัฒนาและฟื้นฟูภาษา

- มีระบบตัวเขียนของภาษา
ในการพัฒนาระบบตัวเขียน
ในกลุ่มที่ไม่มีระบบตัวเขียน
หรือพัฒนาระบบเขียนเพื่อ
เชื่อมโยงสู่ระบบอักษรดั้งเดิม
- ในชุมชนหลายภาษา ส่งเสริม
ให้มีการใช้ภาษาแม่ร่วมกับ
ภาษาราชการในระบบการศึกษา

การเผยแพร่ความรู้

เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน
เพื่อให้เกิดประโยชน์จากความรู้
เกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤตให้
มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

- เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภาษา
ในภาวะวิกฤต และความหลากหลาย
ทางด้านภาษาในประเทศไทย
และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- ในชุมชนหลายภาษา ส่งเสริมให้
มีการใช้ภาษาแม่ร่วมกับ
ภาษาราชการในระบบการศึกษา

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

เกิดขึ้นจากความมุ่งมั่นที่จะธำรงรักษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤต ศูนย์ฯ ดำเนินงานภายใต้หลักคิดที่ว่าภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความเท่าเทียมกัน และความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติที่สมควรจะรักษาไว้ให้คนรุ่นลูกหลานสืบไป

ศูนย์ฯ เริ่มก่อตั้งด้วยการทำงานวิจัยและเงินทุนตั้งต้นจากมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) และเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2547 เป็นศูนย์วิจัยและบริการวิชาการในโครงสร้างของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ในระยะเริ่มต้น ภารกิจของศูนย์ เน้นการศึกษาและ/หรือ ฟื้นฟูกลุ่มภาษาวิกฤตในประเทศไทยที่อยู่ในภาวะวิกฤตขั้นรุนแรง ได้แก่ ของ, กะของ, ซัมเร, ซอญ์(ชะโอง), มลาบรี, ซาโก, ญ้อกูร, โซ (ทะวีง), ละว้า (ก่อง), อิมปี, บีซู, ละเวือะ, มอเกลิ้น, อูร์กลาไวยจ และแสก

จากงานเบื้องต้นดังกล่าว ศูนย์ฯ ได้ขยายการดำเนินงานทั้งในด้านเนื้อหา พื้นที่ของการศึกษา และการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านภาษาศาสตร์ประยุกต์และสร้างความท้าทายในการใช้สหวิทยาการในการศึกษาและฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤตระดับต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและอื่น ๆ ฉะนั้น เป้าหมายและพันธกิจของศูนย์ฯ ในปัจจุบันจึงไม่ได้จำกัดเพียงการศึกษาและฟื้นฟูภาษาเท่านั้น

ในทางปฏิบัติสมาชิกของศูนย์ฯ ยังมีโอกาสฝึกอบรมคนในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถเก็บข้อมูล สร้างสรรค์และบันทึกวรรณกรรมท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ท้องถิ่นด้านต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ญ้อกูร และโซ (ทะวีง) ที่ได้นำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่โรงเรียนเป็นรายวิชาหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียน อีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มภาษามลาญถิ่น ซึ่งได้ใช้ภาษามลาญถิ่นเป็นสื่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนนำร่อง 4 แห่ง เป็นการริเริ่มนำหลักสูตรทวิภาษาเต็มรูปที่ใช้ภาษาแม่เป็นสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในประเทศไทย ผลลัพธ์ที่น่าภาคภูมิใจในการใช้ภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนนี้เอง เป็นสิ่งกระตุ้นให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ตื่นตัวและต้องการทำงานเช่นนี้ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน

จุดมุ่งหมายระยะยาวอีกประการหนึ่งของศูนย์ฯ คือการนำผลที่ได้จากการทำงานที่ผ่านมาไปส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาในระบบการศึกษาของประเทศไทย

กระบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

กระบวนการฟื้นฟูภาษาซึ่งนำไปสู่องค์ความรู้ท้องถิ่น มีรูปแบบต่างๆ กันไปตามบริบทของแต่ละชุมชน สามารถสรุปขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานได้ 11 ประการ เป็นที่รู้จักกันในนามว่า มหิดลโมเดล (Mahidol Model)

ศุวิไล นามศรีโรจน์ และคณะ
ศูนย์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาควิชา
SLCA, มหาวิทยาลัย
มหิดล

การพัฒนาระบบตัวเขียน

เพื่อธำรงความหลากหลายของภาษาท่ามกลางสภาวะโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีภาษาเขียนจำเป็นที่จะต้องมึระบบตัวเขียน ศูนย์ฯ สนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างนักภาษาศาสตร์กับเจ้าของภาษา โดยการพัฒนา ระบบตัวเขียนต้องเป็นไปตามหลักภาษาศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับของเจ้าของภาษา ความมุ่งหมายเบื้องต้นของความพยายามในการส่งเสริมการพัฒนา ระบบตัวเขียนก็เพื่อเป็นเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกในการจดบันทึกภาษาเช่น เรื่องเล่า นิทาน เพลง หรือความรู้ท้องถิ่นต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามหลังจากที่มีการทำงานมาเป็นเวลาหลายปีในหลายกลุ่มภาษา เช่น ของ, ญ้อกูร, โซ้ (ทะเวียง), มลาบรี, และมลาญูถิ่น ศูนย์ฯ พบว่าระบบตัวเขียนใหม่เหล่านั้นมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อผู้ที่เริ่มต้นเขียนระบบตัวเขียนไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับจดบันทึกคำพูดของคนเฒ่าคนแก่เท่านั้นแต่ยังมีส่วนกระตุ้นให้เจ้าของภาษาใช้ระบบตัวเขียนในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ จากความรู้หรือจินตนาการของตนเอง ตลอดจนเขียนเล่าประสบการณ์ที่ผ่านมาซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ได้คาดหวังไว้

หลักการที่ใช้ในการพัฒนาระบบตัวเขียนที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้นทฤษฎีได้ดังนี้

1. ใช้ 1 สัญลักษณ์แทน 1 เสียง หรือ 1 เสียง ต่อ 1 ตัวอักษร
2. ระบบตัวเขียนต้องเป็นที่ยอมรับของเจ้าของภาษา
3. ตัวอักษรที่ใช้ต้องเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป
4. ตัวอักษรต้องง่ายต่อการพิมพ์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้ กล่าวคือต้องพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ได้
5. ถูกต้องตามหลักภาษาศาสตร์

การพัฒนาระบบตัวเขียนสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เพียงแต่เจ้าของภาษาไม่สูญเสียเรื่องราวหรือคำพูดของผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้นระบบตัวเขียนยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้เยาวชนรุ่นใหม่สามารถเขียนและสร้างสรรค์เรื่องของตัวเองได้ด้วย

การสร้างสรรค์สื่อและวรรณกรรมภาษาท้องถิ่น

ผลงานเด่นชัดที่สุดที่สืบเนื่องจากการพัฒนาระบบตัวเขียนและการฝึกอบรมนักเขียน ได้แก่ งานวรรณกรรมและสื่อพื้นบ้านในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยในแต่ละชุมชนภาษาได้สร้างนักเขียน นักวาดภาพ นักผลิตหนังสือโดยผู้เขียนแปรความคิดและประสบการณ์แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องเล่า นิทานประกอบภาพและผลิตออกมาในรูปแบบหนังสือ แผ่นภาพ และหนังสือหัดอ่านระดับต้นสำหรับการพัฒนาการรู้หนังสือในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือเล่มยักษ์และเล่มเล็ก

หนังสือเล่มยักษ์

- เป็นหนังสือขนาดใหญ่มองเห็นได้ชัดเจนซึ่งประกอบด้วย ตัวอักษรขนาดใหญ่และภาพประกอบลงสี
- จุดประสงค์เพื่อใช้อ่านร่วมกันจะช่วยให้การอ่านง่ายขึ้นทำให้ผู้ที่เริ่มอ่านไม่เครียดและประสบผลสำเร็จในการอ่าน
- เนื้อเรื่องที่สนุกสนานจะช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และเชิญชวนให้ผู้ที่เริ่มต้นอ่านสนใจอยากอ่านมากยิ่งขึ้น
- ใช้รูปแบบประโยคที่ง่ายและซ้ำๆ เพื่อให้ง่ายต่อผู้อ่านที่จะเข้าใจความหมายของเนื้อเรื่อง โดยดูภาพพร้อมกับอ่านออกเสียงตามตัวหนังสือ

หนังสือเล่มเล็ก

- หนังสือเล่มเล็กเป็นหนังสือสำหรับอ่านสำหรับแต่ละบุคคลหรืออ่านเป็นคู่เหมาะสำหรับนำกลับไปอ่านที่บ้านหรือที่อื่น ๆ (พกพาสะดวก)
- แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ตั้งแต่ระดับง่ายไปหาระดับยาก โดยที่ง่ายที่สุดจะมีภาพประกอบมาก แต่ตัวหนังสือน้อย ขณะที่ระดับยากสุดอาจจะมีแต่ตัวหนังสือแต่ไม่มีภาพประกอบหรือมีภาพน้อยมาก
- หนังสือเล่มเล็กระดับต้น ๆ จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวส่วนระดับสูงขึ้นอาจจะเป็นเรื่องที่ไกลจากวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ได้

บทบาทที่โดดเด่นของภาษาท้องถิ่น ในโรงเรียนไทย

ในระยะแรกการพัฒนาวรรณกรรมและการผลิตหนังสือในภาษาท้องถิ่นจะมุ่งบันทึกถ้อยคำของผู้อาวุโสและการผลิตสื่อการอ่านในระดับต้นต่อนักเขียนจากหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้เรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์งานเขียนขึ้นเองโดยเรียบเรียงจากประสบการณ์หรือเป็นเรื่องที่ผู้เขียนต้องการแสดงความรู้สึกนึกคิดด้วยภาษาของตัวเองและลำดับชั้นถัดไปของการสร้างสรรค์วรรณกรรมพื้นบ้าน คือ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของคนท้องถิ่นและองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การรักษาและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าของมนุษยชาติอย่างยั่งยืน โดยการนำเข้าสู่การเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

นอกจากโครงการพัฒนาภาษาในหลายกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ศูนย์ฯ ยังได้ทำงานร่วมกับชุมชนในประเด็นของการใช้ภาษาท้องถิ่นในการศึกษาอีกด้วย ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีการใช้ภาษาราชการและภาษาในระบบการศึกษาเป็นภาษาเดียวกัน คือ ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อในการเรียนการสอนเพื่อให้มีการเรียนรู้ภาษาประจำชาติอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การใช้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยลดลงอย่างเห็นได้ชัด เช่นกันการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนจึงมีส่วนช่วยแก้ปัญหาได้ส่วนหนึ่งซึ่งก็สอดคล้องกับความต้องการของเจ้าของภาษาในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ปัจจุบันนี้ ศูนย์ฯ ได้แนวทางการพัฒนาภาษาท้องถิ่น โดยผ่านระบบการจัดการศึกษาในโรงเรียน 2 ลักษณะ ซึ่งมีแนวคิดและเป้าหมายที่แตกต่างกันดังนี้

- การสอนวิชาภาษาท้องถิ่นแบบรายวิชา
- การสอนภาษาท้องถิ่นแบบทวิภาษา/พหุภาษา

การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์ จากองค์ความรู้ท้องถิ่น

การพัฒนาระบบตัวเขียนและการพัฒนาวรรณกรรมของชุมชนภาษาชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้เกิดการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นและการถ่ายทอดความรู้ของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ความเชื่อ, พิธีกรรมทางศาสนา, สมุนไพร พืชพันธุ์ต่าง รวมทั้งเพลงพื้นบ้านผ่านโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ดำเนินการโดยคนในท้องถิ่นต่างๆ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีศูนย์ฯ เป็นผู้ประสานงานและจัดกระบวนการ

นอกเหนือจากงานในด้านการพัฒนาระบบตัวเขียน การผลิตวรรณกรรมพื้นบ้านและการสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนแล้ว ยังมีโครงการที่มีเนื้อหาหลากหลายออกไป ดังต่อไปนี้

-
- **กลุ่มชอช** ในจังหวัดจันทบุรีทำโครงการวิจัยเกี่ยวกับนิเวศวิทยาเรื่องพืชในท้องถิ่นที่ใช้ทำหัตถกรรม เช่น คลุ้ม-คล้าและยังมีโครงการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของอีกด้วย
 - **กลุ่มมลาขุถิ่น** ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลได้ทำวิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับชื่อสมุนไพรที่เป็นภาษามลายูรวมทั้งนิทาน, เพลงกล่อมเด็ก และเพลงพื้นบ้าน, บทร้อยกรอง ป่าดงมลาขุถิ่น, องค์ความรู้จากกิตาปยาวิ ฯลฯ
 - **กลุ่มมลาขุรี** ในจังหวัดแพร่ได้ทำการสำรวจจำนวนประชากรที่นับถือนิกายมลาขุรีและความสัมพันธ์ทางเครือญาติและโครงการบันทึกความทรงจำของชาวมลาขุรีด้วยระบบตัวเขียนอักษรไทย
 - **กลุ่มโซ่ (ทะวืง)** ในจังหวัดสกลนคร ได้ทำการวิจัยแนวทางการฟื้นฟูภูมิปัญญาและการรักษาสุขภาพของชาวโซ่ (ทะวืง)
 - **กลุ่มภูซ้อ** ในจังหวัดชัยภูมิได้ทำโครงการกระบวนการรวบรวมองค์ความรู้จากป่าโคกควาเบรียงด้วยภาษาญ้อกร

ในอนาคตอันใกล้นี้ ศูนย์ฯ คาดว่าโครงการวิจัยท้องถิ่นในประเด็นของงานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเกิดขึ้นอีกในหลายชุมชนชาติพันธุ์ที่เคยมีการดำเนินโครงการพัฒนาภาษา รวมทั้งโครงการสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียน

ออกแบบและจัดทำรูปเล่ม
สุนาลี หาญยศ

จัดพิมพ์โดย
ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต